

UOT 343.985

DOI: <https://doi.org/10.62130/RNRG3462>**Ələkbər ALLAHVERDİYEV**Azərbaycan Respublikası DİN-in
Polis Akademiyasının “Kriminalistika” kafedrasının
baş müəllimi, polis polkovniki

CİNAYƏTLƏRİN ARAŞDIRILMASI PROSESİNDƏ KRİMİNALİSTİK FƏRZİYYƏLƏRİN QURULMASININ BƏZİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

XÜLASƏ

Elmi məqalədə kriminalistik fərziyyələrin mahiyyəti, fərziyyələrin qurulması üçün tələblər, tədqiqat mərhələlərində fərziyyələr irəli sürərkən məlumat mənbələri, o cümlədən məntiqi metodlar əsasında fərziyyələrin qurulması və sınaqdan keçirilməsi prosesi araşdırılır. Elmi məqalədə ibtidai istintaqın müəyyən mərhələlərində istintaqın təşkili və planlaşdırılmasında müstəntiqin fəaliyyətinə də diqqət yetirilir. Elmi məqalənin hüquqi məzmununda müəyyən nəticələr çıxarılır, tədqiqatın mövzusu ilə bağlı nəticələr ümumiləşdirilir.

Açar sözlər: ibtidai araşdırmanın təşkili, istintaq hərəkəti, fərziyyələr, planlaşdırma

Giriş

Cinayətlərin açılması, istintinqı və qarşısının alınmasında istintaq orqanlarının fəaliyyəti keçmişdə baş vermiş hadisələrə, faktlara və hallara yönəlmiş olur. Belə ki, müstəntiq həmin hadisələrin bilavasitə iştirakçısı olmur. Ona görə də cinayət təqibi üzrə ibtidai araşdırmanı aparan müstəntiqin fəaliyyəti bilavasitə özünün müşahidə etmədiyi halların tədqiqinə yönəlir. Bu faktların müəyyən edilməsi cinayətin maddi izləri və cinayət hadisəsi ilə əlaqədar olan halları müşahidə etmiş şəxslərin məlumatları vasitəsilə mümkündür. Baş vermiş cinayət hadisəsini birbaşa müşahidə etmək mümkün olmadığı üçün onun tam və hərtərəfli araşdırılması, cinayətkarın ifşa olunub cəzalandırılması çoxşaxəli mürəkkəb bir proses olub, artıq «keçmiş» çevrilmiş hadisələrin öyrənilməsi ilə bağlıdır. Əgər müstəntiq baş vermiş cinayət hadisəsini birbaşa müşahidə etmişdirsə, o, bu zaman şahid qisminə çıxış etmişdir. Beləliklə, cinayətin istintaqını həyata keçirən şəxs yalnız cinayət hadisəsinin ətraf maddi aləmdə və hadisənin şahidi olmuş insanların şüurunda qoyduğu müxtəlif ideal izlərlə «ünsiyyətdə» ol-

maq imkanına malik olur. Cinayət hadisəsinin istintaqı dərkətmə fəaliyyətinin bir növü olub, mürəkkəb dialektik prosesdir. Hər bir dərkətmə fəaliyyətində olduğu kimi, istintaq fəaliyyəti yalnız faktların konstataşiyasından ibarət deyil, həmçinin obyektiv həqiqətin aşkar edilməsindən və nəticədə ədalətli yanaşmanı təmin etməkdən ibarətdir.

Cinayət hadisələrinin ibtidai araşdırılması prosesi ilkin və sonrakı mərhələlərə bölünür. İbtidai araşdırma prosesinin bu iki mərhələni əhatə etməsi həmin mərhələlərdə araşdırmanı aparan şəxslərin həll etdiyi məsələlərin fərqli xüsusiyyətləri ilə bağlıdır.

Bir çox kriminalist-alimlər ayrı-ayrı cinayətlərin ibtidai araşdırılmasının taktiki və prosesual nöqteyi-nəzərdən iki mərhələdə aparılmasını məqsədəuyğun hesab edirlər.

İlkin mərhələdə baş vermiş hadisənin halları ilə tanışlıq həyata keçirilir, cinayət işinin başlanmasına əsas verən məlumatlar araşdırılır, ibtidai araşdırma prosesində sübut edilməli halların dairəsi müəyyən edilir. Cinayətin izlərinin və maddi sübutların toplanılması və qeyd edilməsi üçün zəruri tədbirlər görülür, cinayət törətmiş şəxsin mü-

əyyən edilməsi «isti izlərlər» yaxalanması üzrə iş aparılır.

Araşdırmanın ilkin mərhələsində hadisə barədə müstəntiqin ümumi fərziyyələri qeyri-dəqiq ola bilər. Belə fərziyyələr əsasən sübutların axtarışı və öyrənilməsi üçün istiqamətləndirici vasitə kimi çıxış edir. Məhz buna görə araşdırmanın ilkin mərhələsi axtarış mərhələsi kimi xarakterizə edilir.

Bütün faktlar şübhəli (təqsirləndirilən) şəxsin izahatlarını nəzərə almaqla hərtərəfli tədqiq olunduqdan sonra, hadisə barədə əsaslandırılmış qərar çıxarılır, cinayət-prosessual qanunvericiliyinin tələbləri ilə əhatə olunan hədudlarda bütün element və əlaqələr barədə tam və dəqiq təsvür formalaşır.

Cinayətkar əməli təşkil edən faktların öyrənilməsində qeyd olunan ardıcılıq qanunauyğunluğun, idrakı fəaliyyətin inkişafında ümumi tendensiyanın təzahürünü özündə əhatə edir. Bu da araşdırma prosesinin ən azı iki mərhələyə bölünməsi zərurətini yaradır: ilkin mərhələ – cinayətin açılmasından şübhəli şəxsin müəyyən edilməsinə və ona qarşı ittihamın irəli sürülməsinə qədər və sonrakı mərhələ – təqsirləndirilən şəxsə qarşı ittihamın irəli sürülməsindən araşdırmanın bitməsinə qədər.

Araşdırmanın ilkin mərhələsində müstəntiq aşağıdakı məsələlərin həlli üçün zəruri olan faktiki məlumatları toplayır və qiymətləndirir:

- a) fərziyyələrin qurulması və araşdırma planının tərtib edilməsi;
- b) şübhəli şəxsin müəyyən edilməsi, saxlanması və dindirilməsi;
- c) ittihamın irəli sürülməsi.

Bu mərhələyə ilkin istintaq hərəkətləri və əməliyyat-axtarış tədbirlərinin (zərurət olduqda) birgə tətbiqi daxildir.

Araşdırmanın sonrakı mərhələsinin əsas vəzifələri: sübutların yoxlanılması və qiymətləndirilməsi (təqsirləndirilən şəxsin ifadəsini nəzərə almaqla), iş üzrə qərarın qəbulu üçün lazım olan digər yeni məlumatların toplanılmasıdır.

Cinayət işinin mürəkkəbliyindən asılı olaraq araşdırmanın bu iki əsas mərhələsi arasında nisbət fərqi müxtəlif ola bilər. Bir halda şübhəli şəxsin axtarışı və fərziyyələrin yoxlanılması araşdır-

manın əsas hissəsi, digər halda isə daha mürəkkəb və ağır olan ifadələrin yoxlanılması və sübutların müzakirəsi kimi ola bilər.

Araşdırmanın göstərilən mərhələlərə bölünməsi yalnız prosessual qanunvericiliyə deyil, həm də bu prosesin idrakı mahiyyətinə uyğundur. Birinci mərhələdə informasiyanın axtarışı, fərziyyələrin qurulması üçün onun təhlili həyata keçirilir, fərziyyələrin yoxlanılması üsulları müəyyən edilir, ikinci mərhələdə hər bir fərziyyə tədqiq edilir, sübutlar yoxlanılır, hadisənin faktiki hallarına, onun mahiyyətinə tam bələdliyi ifadə edən nəticə çıxarılır.

İlkin mərhələdə müstəntiq ondan asılı olan bütün tədbirləri görməlidir ki, informasiya mənbələrini aşkar edib onların qorunmasını təmin etsin ki, sonra da bunları sübut qismində istifadə etmək mümkün olsun. Bu zaman çeviklik göstərmək, kriminalistik texnikanın imkanlarından, əməliyyat-axtarış tədbirlərindən, ictimaiyyətin köməyindən maksimum faydalanmaq lazımdır. Bu mərhələdə müstəntiqin ləngiməsi və səriştəsiz hərəkətləri sübutedici informasiyanın itirilməsinə və araşdırmanın uzadılmasına gətirib çıxarır.

Hüquq ədəbiyyatında kriminalist - alimlər haqlı olaraq bu sahədə mübahisəli məsələlərin daha çox olduğuna diqqəti çəkirlər. Planlaşdırma da mübahisə doğuran məsələlərdən “fərziyyə” və “planlaşdırma” anlayışlarına diqqət yetirək.

İstintaq fərziyyəsi planlaşdırmanın elementinə aid deyil, fərziyyələrin qurulması məntiqi-idrakı fəaliyyət olub, araşdırmanın məzmununu müəyyən etmək üçün aparılır. Ayrı-ayrı halların mümkün olan izahını vermək üçün irəli sürülür.

Kriminalistik fərziyyələr- cinayət hadisəsinin mahiyyəti, təqsirləndirilən şəxsin törədilmiş cinayət əməlinə təqsiri və motivləri, onun məsuliyyətinin səviyyəsinə və xarakterinə təsir göstərən amillər, vurulmuş zərərin xarakteri və miqdarı, həmçinin cinayətin törədilməsinə şərait yaradan səbəblər haqqında faktlara əsaslanaraq irəli sürülən və məntiqi qaydalar üzrə yoxlanılması zəruri olan ehtimaldır.

Kriminalistik fərziyyələrin qurulması ilə bağlı olan subyektləri xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Çünki bu istiqamətdə müxtəlif fikirlər mövcuddur. Belə ki, istintaq fərziyyələri subyektinə görə

aşağıdakı quruplara: istintaq, ekspert, məhkəmə və əməliyyat axtarış fərziyyələrinə bölünür. Subyektlərinə və onların fəaliyyət xarakterlərinə görə fərqlənən bu fərziyyələr ümumi məqsəd və onların təbiəti birləşdirir. Ümumilikdə belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, məntiqi baxımdan «istintaq fərziyyələri» anlayışı işlədilməsi düzgün deyildir. Ona görə ki, subyektlərin hər birinin fəaliyyətləri istintaqla əhatə olunmur. Lakin onların hamısını bir məqsəd sübutların aşkar olunması, toplanması, tədqiq olunması birləşdirir. Elə ona görə də kriminalistik fərziyyələr məfhumu kimi işlədilməsi daha düzgün olardı.

Fərziyyələrin qurulması elmi cəhətdən əsaslandırılmış olmaqla yanaşı aşağıdakı tələblərə cavab verməlidir:

1. Kriminalistik fərziyyələr ziddiyyətli olmamalıdır;
2. Fərziyyələrin real yoxlanılmaq imkanı olmalıdır;
3. Nəzəri və təcrübi cəhətdən dolğun və əsaslandırılmış olmalıdır;
4. Fərziyyələrin qurulması istintaqın mövcud mərhələsində məlum olan faktların obyektiv tələbatından irəli gəlməlidir;
5. Fərziyyələr konkret hadisə, fakt və hallarla əlaqədar qurulduğundan konkret olmalıdır.

İstintaq zamanı faktların elə zahirən qarşılıqlı əlaqəsi müşahidə olunur ki, o, hansısa fərziyyənin həqiqətə daha çox uyğun olduğunu təsdiq edərək, digərlərini kölgədə qoyur. Müstəntiqin bu zaman yalnız inandırıcı görünən fərziyyələrlə məşğul olması, onun faktların əsirinə çevrilməsinə son anda yanlış nəticələrə gətirib çıxmasına səbəb ola bilər. Ona görə də bütün fərziyyələr paralel yoxlanılmalıdır.

Kriminalistik fərziyyələrin qurulması şərti olaraq iki mərhələdən ibarətdir:

1. Ayrı-ayrı faktların və onların arasındakı əlaqələrin analizindən;
2. Həmin faktların sintezindən, yəni fərziyyələrin irəli sürülməsindən ibarətdir.

Kriminalistik fərziyyələrin qurulması prosesində törədilmiş cinayət əməlinin xarakteri təqsisli şəxsləri müəyyən etmək üçün mövcud ilkin faktiki materialın analitik təhlili zəruridir. Bu zaman təhlilin məqsədi bütün faktlardan cinayət

əməli ilə birbaşa yaxud dolayı, gizli və açıq formada əlaqədə olanları müəyyən etməkdən ibarət olur.

Kriminalistik fərziyyələrin qurulmasında analogiya metodundan hadisələrin ayrı-ayrı əlamətlərinə görə müqayisəsindən də istifadə olunur. Bu zaman oxşar cinayət hadisələri üzrə istintaq təcrübəsindən əldə etdiyi ümumiləşdirmələr böyük rol oynayır. Məsələn, istintaq təcrübəsindən məlumdur ki, maddi-məsul şəxslər oğurluq səhnəsi qurmaqla mənimləmə faktını gizlətməyə çalışırlar.

Bu zaman hadisə yerindəki əşya və predmetlər, sənədlər qarışıq vəziyyətə gətirilir. İstintaq zamanı bu cür hallarla qarşılaşanda oxşar cinayət hadisəsinin törədildiyi barədə fərziyyə irəli sürülür. Hər bir cinayət hadisəsi ümumi əlamətlərlə yanaşı, yalnız özünəməxsus təkrar olunmaz halların məcmusundan ibarət olur. Analiz və sintez bu kimi fərdiliyi aşkar etməyə imkan verir. Bəzən faktların arasındakı münasibətlərdə mövcud olan fərdilik həmin faktların qeyri-adi xarakteri ilə bağlı olur. Belə faktların və əlaqələrin aşkar edilməsi cinayətin ayrı-ayrı halları və subyektin barədə əsaslandırılmış fərziyyələrin qurulmasına imkan verir. Bunu aşağıdakı misalla göstərmək olar:

Hadisə yerinə baxış zamanı iz yolunun əmələgəlməsinin özünəməxsus xüsusiyyətləri (sağ ayağın pəncə bucağının sol ayağının pəncə bucağından böyük olması) aşkar edilməklə müəyyən edilmişdir ki, cinayət törətmiş şəxs axsayır, şahidlərin verdiyi ifadələrdən məlum olmuşdur ki, zərər çəkmiş şəxsi axsaq bir kişinin əhatəsində müşahidə etmişlər. Göstərilən fərdi xüsusiyyətlər cinayətkarın tapılmasına kömək etmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, fərdi əlamətlər cinayətkarın hərəkətlərindəki xüsusiyyətlər, davranışı, ona mənsub olan predmetlərdə əksini tapa bilər. Fərdilik çox zaman hadisələrin, predmetlərin zahirində yox, işin müxtəlif halları arasındakı əlaqənin xüsusi xarakterində özünü göstərir.

Kriminalistik fərziyyələrin nəticələrinin faktlarla tutuşdurulması aşağıdakı şərtlərə əməl etməyi tələb edir:

1. Mövcud şəraitdə sübutları toplamaq üçün bütün mümkün mənbələrdən və vasitələrdən istifadə edilməlidir;

2. Nəticəni təsdiq edən fakt etibarlı şəkildə müəyyən olunduqda, sübutların toplanmasını dayandırılmalıdır;

3. Əgər əldə olunmuş nəticələr faktların bir qrupu ilə uyğunlaşıb, digəri ilə ziddiyyət təşkil edirsə, onda sübutların toplanılma dairəsi ziddiyyət həll edilənə və yaxud izah olunana qədər genişləndirilməlidir;

4. Nəticələrdən yalnız biri toplanmış faktlara tam təsdiq olunmalıdır.

Müstəntiq istintaqını apardığı cinayət işinə dair faktları, onları təsdiq edən digər faktların köməyi ilə müəyyən etməli olur. Müstəntiqin fəaliyyəti indiki faktlar əsasında keçmişdə mövcud olmuş faktları müəyyən etməkdən və onları araşdırmaqdan ibarətdir. Müstəntiq cinayət işi üzrə faktiki halları düzgün müəyyən etmək üçün həmin faktların mövcudluğunun mümkün olan bütün konkret variantlarını aydınlaşdırmalı və yoxlanmalıdır.

Cinayət işi üzrə müstəntiq fərziyyələrin qurulmasında müxtəlif məlumat mənbələri ilə qarşılaşır.

1. Prosesual üsulla əldə edilmiş faktiki məlumatlar (sübutlar);

2. Əməliyyat-axtarış tədbirləri nəticəsində əldə edilən məlumatlar;

3. Təsadüfi mənbələrdən alınan məlumatlar.

Qeyd edildiyi kimi istintaq fərziyyələrinin əsası həm prosesual, həm də qeyri - prosesual yollarla əldə edilə bilər. Fərziyyələrin qurulması prosesində nəzəri və təcrübə baxımdan göstərilən tələblərə diqqət yetirilməlidir.

Ümumi tələblər:

- fərziyyələr və onların vasitəsilə müəyyən ediləcək faktlar arasında ziddiyyət olmamalıdır;

- fərziyyələrdə elə hallar irəli sürülməlidir ki, onları canlı müşahidənin və ya müəyyən hərəkətlərin nəticələri ilə yoxlamaq mümkün olsun;

- fərziyyələr təkcə onların vasitəsilə müəyyən ediləcək hallara deyil, habelə həmin hallarla əlaqədar digər hallara da uyğun gəlməlidir;

Xüsusi tələblər:

- istintaq fərziyyələri aid olduqları hər hansı bir elmin ümumi müddəaları və qanunlarına uyğun gəlməli, onlarla ziddiyyət təşkil etməməlidir;

- fərziyyələr arasında məntiqi ziddiyyət ol-

mamalıdır;

- cinayət hadisəsinin ayrı-ayrı hallarına dair irəli sürülən fərziyyələr bütünlüklə həmin hadisəyə aid olan fərziyyəyə uyğun gəlməlidir;

- fərziyyələri elə qurmaq lazımdır ki, onların istintaq hərəkətləri vasitəsilə yoxlanılması mümkün olsun;

- fərziyyələr yalnız faktiki məlumatlara əsaslanmalıdır;

- fərziyyələr əsaslı, dəqiq, aydın, həqiqətə uyğun olmalıdır;

- fərziyyələrdən biri digərindən üstün tutulmamalıdır;

- fərziyyələr bir-bir yox, imkan dairəsində paralel yoxlanılmalıdır.

Fərziyyələrin qurulmasında elmi və əməli idrak prosesinin digər sahələrində qurulan hipotezlərdə olduğu kimi təfəkkürün məntiqi üsulları tətbiq olunur. Bu kimi məntiqi üsullardan analiz, sintez, induksiya, deduksiya, analogiyayı qeyd etmək lazımdır.

Fərziyyələr irəli sürülərkən hadisə haqqında toplanmış məlumatlar məntiqi şəkildə analiz olunur. Fərziyyələr yoxlanıldıqda isə nəticələr təhlil olunur.

Xüsusilə qeyd etməliyik ki, istintaq zamanı bir fərziyyə təsdiq olunub digərləri rədd edilərsə, onda həmin təsdiq olunmuş fərziyyənin obyektiv həqiqət olması üçün yoxlama aparmaq lazımdır. Təqsirləndirilən şəxs və ya onun müdafiəçisi araşdırmanın nəticələri ilə tanış olduqdan sonra vəsatət qaldırırsa, onda müstəntiq zəruri istintaq hərəkətlərini planlaşdırır. Belə vəsatətlər bəzi hallarda mütləq yerinə yetirilməli hərəkətləri də nəzərdə tuta bilər, məsələn, ayrı-ayrı prosesual şəxslərin dindirilməsini və s. Müstəntiqin cinayət işlərinin planlaşdırılması ilə bağlı fəaliyyəti analoji xüsusiyyətlərə malikdir (prokuror və ya hakim cinayət işini əlavə araşdırma üçün qaytardığı halda və yaxud ayrı-ayrı tapşırıqlar icra olunarkən planlaşdırmanın oxşar formalarından istifadə etmiş oluruq). Planlaşdırmanın əsaslı məlumat və fərziyyələrdən ibarət olan fəaliyyət modeli yalnız ümumi qaydalarla ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərinin məqsəd və icrasını müəyyən edir.

İbtidai araşdırma təcrübəsi göstərir ki, planlaşdırılmış istintaq hərəkətlərinin icrası nəticəsində

müstəntiq güman etdiyindən fərqli faktları aşkar edə bilər. Əgər yeni faktların qiymətləndirilməsi istintaqın istiqamətinin dəyişdirilməsini tələb edərsə, onda ibtidai araşdırma planına düzəliş və əlavələr etmək lazımdır.

İlkin mərhələdə təxirəsalınmaz (hərəkətləri) tədbirləri icra edən müstəntiqin fəaliyyəti məqsədəuyğun və düşünülmüş olmalıdır. Həmin mərhələdə müstəntiqin şəxsi keyfiyyətləri, əsas məqamları tez və aydın qavramaq bacarığı, operativlik və təcrübəsi mühüm rol oynayır.

Törədilmiş cinayətlərin “isti izlərlə” təqibində ibtidai araşdırmanın planlaşdırılması bütün işlər üzrə mütləq deyil, onun özünəməxsus əlamətləri qeyd olunduğu kimi şərtləndirilir.

- cinayətin törədilməsi və aşkar edilməsi arasındakı müddətin maksimum dərəcədə müəyyən edilməsi;

- şübhəli şəxslərin şəxsiyyətinin və cinayətin törədilməsi şəraitinin müəyyən edilməsi;

- ərazi üzrə cinayətkarlığa qarşı mübarizədə bütün orqanların, qüvvə və texniki vasitələrin istifadə edilməsində mərkəzləşdirilmiş rəhbərliyin olması;

- ibtidai araşdırmanın planlaşdırılması və istintaq hərəkətlərinin həyata keçirilməsinin taktikası;

Cinayətlərin “isti izlərlə” təqibinin planlaşdırılması məzmun etibarı ilə aşağıdakı prinsiplərə əsasən aparılır:

- müxtəlif yerlərdə aparılan hərəkətlərin eyni vaxtda icrası;

- bir neçə məsələnin eyni vaxtda həlli;

- istintaq, əməliyyat-axtarış və s. tədbirlər zamanı fasiləsiz informasiya mübadiləsi;

- istintaq şəraitinə əsasən həll edilən məsələlərin təxirəsalınmazlığı;

- mövcud istintaq şəraitinə əsasən fərziyyələrin eyni vaxtda paralel yoxlanılması. “İsti izlərlə” araşdırma zamanı icra olunan istintaq və digər hərəkətlər ibtidai araşdırmanın tipik planları əsasında həyata keçirilə bilər.

Ona görə də ibtidai araşdırmanın əsas mərhələsində planlaşdırma ilkin mərhələdə toplanmış sübutlar hesabına geniş informasiya əsasında tərtib olunur. Qeyd edilən mərhələdə planlaşdırmanın məzmunu prosessual hərəkətlərin – bilavasitə təqsirləndirilən şəxsin dindirilməsinin aparılması

ilə şərtləndirilir.

Törədilmiş cinayət əməlinin tövsif edilməsindən asılı olaraq planlaşdırma həyata keçirilir. Planlaşdırma toplanmış sübutların və operativ informasiyanın yoxlanılmasını da təmin edir. Əldə olunmuş həmin məlumatlar istintaqı aparılan cinayətin tərkib elementləri, sübut etmə predmeti və istintaqın vəzifələri ilə müqayisə olunur.

Cinayət işlərinin planlaşdırılmasını bir mərhələ ilə məhdudlaşdırmaq olmaz (əldə olunmuş məlumatların qiymətləndirilməsi - planlaşdırma - əməliyyat tədbirləri və istintaq hərəkətlərinin aparılması – nəticələrin qiymətləndirilməsi). Ona görə də zərurət yarandıqda həmin proses davam etdirilməlidir ki, sübut etməyə əsaslanan yoxlanılmalı fərziyyələrdən biri tam şəkildə təsdiq edilsin.

İbtidai araşdırmanın yekun mərhələsində müstəntiqin təşkilati tədbirlərindən biri də toplanmış sübutların daxili inam hissi ilə qiymətləndirilməsidir.

Ümumilikdə araşdırma prosesində yeni sübutların müəyyən olunmasını tələb edən münafiqəli istintaq şəraitləri yarandıqda yekun mərhələdə planlaşdırma həyata keçirilir.

Araşdırmanın planlaşdırılmasını təkə fərziyyələrin yoxlanılmasına aid etmək olmaz. Planlaşdırmanın mahiyyəti müstəntiqin bütün fəaliyyətini əhatə edir. Fərziyyənin məzmunu və məqsədi obyektiv həqiqəti müəyyən etmək üçün hadisənin modelinin insan şüurunda qurulmasından ibarətdir. Planlaşdırmanın məzmunu və məqsədi isə araşdırmanın ilkin və yekun məqsədinə nail olmaq üçün müstəntiqin gələcək fəaliyyətinin insan şüurunda modelinin yaradılmasıdır.

Cinayət işi üzrə bütün ehtimallar fərziyyələrin çoxluğu prinsipi üzrə irəli sürülməli və yoxlanılmalıdır. Fərziyyələrin yoxlanılması prinsiplərindən biri odur ki, öz təsdiqini tapan fərziyyələr digərlərini inkar etməlidir.

Bir qayda olaraq istintaq fərziyyələri növbə ilə deyil, paralel şəkildə yoxlanılmalıdır. Məhz belə olduqda, ortaya çıxan hər-hansı bir yeni məlumatın ayrı-ayrı fərziyyələrlə qarşılıqlı əlaqəsi düzgün qiymətləndirilə bilər. Əksinə müstəntiq ayrıca bir fərziyyənin üzərində yoxlama apardıqda başqa fərziyyələr nəzərdən qaçırıla bilər

Bəzən belə fikir də irəli sürülür ki, fərziyyələrin paralel yoxlanılması müstəntiq üçün təcrübi cəhətdən çətindir və buna görə də o, fərziyyələri növbə ilə ayrılıqda yoxlamalıdır. Lakin fərziyyələrin paralel yoxlanılması müstəntiqin istintaq müddətinə riayət etməsini təmin edir. Digər tərəfdən fərziyyələrin qarşılıqlı əlaqəsini yalnız paralel yoxlama ilə müəyyən etmək olar.

Beləliklə, paralel yoxlama heç də fərziyyələrin yoxlanılmasının yeganə üsulu deyildir. Bir sıra hallarda fərziyyənin ayrılıqda yoxlanılması da sə-

mərəli nəticə verə bilər. Məsələn: təxirəsalınmaz istintaq hərəkətlərinin aparılması ilə bağlı irəli sürülən fərziyyənin əvvəlcədən yoxlanılması daha əlverişlidir. Çünki kriminalistik fərziyyənin yoxlanılmasının gecikdirilməsi aparılan istintaq hərəkətləri (axtarış, götürmə, hadisə yerinə baxış və s.) zamanı müsbət nəticənin əldə edilməməsinə gətirib çıxara bilər. Ona görə də kriminalistik fərziyyələr cinayətlərin araşdırılması prosesində sübut əhəmiyyəti kəsb edən qanunauyğun nəticəyə gəlmək üçün kifayətedici əsasdır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikası Cinayət- Prosesual Məcəlləsi. Bakı, 2000
2. K.Q. Sarıcalınskaya və İ.S. Abbasovanın redaktəsi ilə «Kriminalistika» dərslik, 2-ci nəşri. Bakı 2021, s.76-79
3. C. A. Daanov və b. «Kriminalistik taktika» dərs vəsaiti. Bakı, 2022, s.50-65
4. A.Mahmudov. «Kriminalistika», Sxemlər albomu, şərhlər və terminlər, Bakı, 2013. s. 117
5. A.Mahmudov və b. «Kriminalistika», dərs vəsaiti. Bakı, 2007. s. 245
6. A.Mahmudov, Ə.Allahverdiyev. «Hadisə yerinə baxış», dərs vəsaiti. Bakı, 2009. s. 27
7. K.Q.Sarıcalınskaya və b. «Kriminalistika» ali məktəblər üçün dərslik, Bakı 1999, s.69-71
8. Дубровицкая Л.П., Лузгин И.М. Планирование расследования. М., 1972, с. 3
9. Жогина Н.В. (под редакцией). Руководство для следователей. М., 1971, с. 87
10. Кулагин Н.И. Планирование расследования сложных многоэпизодных дел. М., 1979, с. 19-94
11. Лузгин И.М. Следственные версии и планирование расследования. – В кн: «Криминалистика». М., 1968, с. 314
12. Ларин А.М. Расследование по уголовному делу. Организация планирования. М., 1970, с. 105

Алекпер АЛЛАХВЕРДИЕВ

Старший преподаватель кафедры «Криминалистики»
Академии Полиции МВД Азербайджанской Республики,
полковник полиции

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПОСТРОЕНИЯ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИХ ГИПОТЕЗ В ПРОЦЕССЕ РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

РЕЗЮМЕ

В научной статье рассмотрена природа криминалистических гипотез, требования к построению гипотез, источники информации при выдвижении гипотез на этапах исследования, а также процесс построения и проверки гипотез на основе методов логики.

Также в научной статье уделено внимание деятельности следователя по организации и планированию расследования на отдельных стадиях предварительного следствия.

В правовом содержании научной статьи сделаны определенные выводы, а также подведены итоги, связанные с предметом исследования.

Ключевые слова: организация предварительного расследования, следственное действие, версии, планирование

Alakbar ALLAHVERDIYEV

Senior Lecturer of the Department of "Criminalistics"
of the Academy of Police of the Ministry of Internal Affairs
of the Republic of Azerbaijan,
colonel of the police

**SOME FEATURES OF CONSTRUCTING FORENSIC HYPOTHESES
IN THE PROCESS OF CRIME INVESTIGATION**

SUMMARY

The scientific article examines the nature of forensic hypotheses, requirements for constructing hypotheses, sources of information when putting forward hypotheses at the stages of research, as well as the process of constructing and testing hypotheses based on logical methods.

The scientific article also pays attention to the activities of the investigator in organizing and planning the investigation at certain stages of the preliminary investigation.

In the legal content of the scientific article, certain conclusions are drawn, and the results related to the subject of the study are summed up.

Key words: organization of the investigation, investigative action, speculation, planning